

Motion till riksdagen 2019/20:284

av **Ilona Szatmari Waldau m.fl. (V)**

Högre utbildning och forskning

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärosätena bör åläggas att ta fram strategier för breddad rekrytering i linje med vad UHR har föreslagit och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att projektet Jämställdhetsintegrering i högskolor och universitet bör utvecklas och fortsätta efter projekttidens slut 2019 och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att föreslå hur avgifter för utomeuropeiska studenter ska kunna avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en utredning kring dolda avgifter/kostnader inom högre utbildning, särskilt verksamhetsförlagd utbildning (VFU), och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning som tar ett helhetsperspektiv på frågan om tillgängligheten till universitet och högskolor för personer med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för en ändring i högskoleförordningen i syfte att öka anställningstryggheten för doktorander på så sätt att det sätts en övre tidsgräns om maximalt 24 månader under de senaste fem åren för hur länge någon kan vara tidsbegränsat anställd hos samma arbetsgivare innan anställningen övergår i en reguljär tillsvidareanställning motsvarande vad som regleras i LAS och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör gå vidare med Forskarkarriärutredningens (SOU 2016:29) förslag om bättre villkor för doktorander med stipendier och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

Högskolans huvuduppgift är att förmedla kunskap och bildning. Den är viktig för att skapa välstånd och ett öppet och demokratiskt samhälle. Vänsterpartiets syn på kunskap som en demokratisk rättighet innebär att en viktig målsättning är att bredda rekryteringen till högskolan. Den sociala, könsmässiga och etniska snedrekryteringen har visserligen minskat under de senaste decennierna tack vare studiemedel, utbyggd högskola samt fler och nya utbildningar. Fortfarande finns det dock stora skillnader mellan såväl utbildningar som högskolor i hur väl de har lyckats att bredda rekryteringen. På traditionella utbildningar och äldre lärosäten har arbetet med att bredda rekryteringen varit mindre framgångsrikt. Alla högskolor måste bli bättre på att använda de redskap som finns.

Högskolor och utbildningar måste i större utsträckning använda alternativa antagningsmetoder eftersom betygsintagning konserverar de sociala skillnaderna från grund- och gymnasieskola. Antagningsreglerna måste förändras så att inga grupper missgynnas. Studenterna som grupp blir samtidigt alltmer heterogen och högskolan måste anpassa sina arbetsformer för att möta alla studenters behov. Det krävs därför också en bra studie- och yrkesvägledning.

Högskolan ska aktivt motverka alla former av diskriminering. Den ska främja jämställdhet och motverka könsstereotypa utbildningsval, t.ex. genom ett integrerat genusperspektiv i utbildningen. Kunskapen och kompetensen i hbtq-frågor behöver förbättras. Det behövs en förbättrad fysisk tillgänglighet och stöd till studenter med funktionsvariationer.

Studenter ska vara delaktiga i och ha inflytande över utbildningen. Att ta till vara de erfarenheter och kompetenser som finns bland dagens studenter med olika bakgrund är också ett sätt att förbättra kvaliteten på utbildningen. Givetvis ska studenterna också ha ett formellt inflytande och vara representerade vid högskolans beredande och beslutande organ. Den verksamhet som bedrivs vid studentkårerna måste finansieras. Vänsterpartiet anser att högskoleutbildning ska vara avgiftsfri för alla studenter oavsett var de kommer ifrån. Kunskap och utbildning är en rättighet och ska inte vara en handelsvara.

3 Breddad social och könsmässig rekrytering till högre utbildning och forskarutbildningen

Lika tillgång till utbildning är en fråga om rättvisa och jämlikhet. För Vänsterpartiet är därför breddad rekrytering och ökad mångfald viktiga mål för högskolan. För att minska den sociala, etniska och könsmässiga snedrekryteringen inom den högre utbildningen krävs förändringar inom en rad områden. Det krävs utökade satsningar på kvaliteten för att bl.a. möta de behov som nya grupper studenter kan tänkas ha. Det behövs ett studiemedelssystem som ger ekonomisk och social trygghet. Dessutom fordras ett öppet, flexibelt och samtidigt tydligt antagningssystem som inte sorterar bort sökande till högskolan utifrån deras bakgrund.

Även lärosätena kan förstås spela en viktig roll i arbetet för breddad rekrytering. Sedan 2001 har varje lärosäte ett sådant uppdrag. Det finns dock stora skillnader mellan såväl utbildningar som högskolor i hur väl de har lyckats att bredda rekryteringen. På traditionella utbildningar och äldre lärosäten har arbetet med att bredda rekryteringen varit mindre framgångsrikt. Regeringen har tidigare gett Universitets- och högskolerådet

(UHR) i uppdrag att kartlägga lärosätenas arbete med dessa frågor. I UHR:s rapport Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper? (2016) bekräftas inledningsvis att den sociala snedrekryteringen med grova mått inte har förändrats under de senaste 10 åren.

Det arbete som utförs för att bredda rekryteringen handlar t.ex. om rekryteringsaktiviteter i form av öppet hus-dagar, samarbete med andra aktörer och anordnande av förberedande utbildningar. UHR beskriver ett engagemang för dessa frågor på lärosätena, men att arbetet med frågorna inte alltid är strukturerat och förankrat i organisationen. Det saknas t.ex. ofta definitioner och mätbara eller uppföljningsbara mål. Lärosätena använder inte heller bedömningar av reell kompetens eller alternativt urval i den utsträckning som skulle vara möjlig som verktyg för breddad rekrytering.

UHR rekommenderar därför regeringen att den ska ålägga lärosätena att ta fram en strategi för sitt arbete med breddad rekrytering och breddat deltagande. I rapporten föreslås att det på flera punkter ska anges vad en sådan strategi ska innehålla, bl.a. uppföljningsbara mål, att det ska anges på vilket sätt lärosätena ska uppnå sina formulerade målsättningar samt att det ska anges hur bedömningar av reell kompetens och tillämpning av alternativt urval ska användas som verktyg för breddad rekrytering. Vänsterpartiet instämmer i UHR:s bedömning. Genom att lärosätena åläggs att ta fram strategier bör deras uppdrag att främja breddad rekrytering kunna ta flera steg framåt. Lärosätena bör åläggas att ta fram strategier för breddad rekrytering i linje med vad UHR har föreslagit. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Skillnader beroende på kön

Kvinnor och män gör olika val, vilket märks både vid ansökan till grundutbildning och vid ansökan till forskarutbildningen. Trots att kvinnor länge varit i majoritet på grundutbildning har män varit i majoritet på forskarutbildningen. 2018 var intaget för första gången sedan 2004 jämnt. Samtidigt skiljer sig valet av forskningsområde mellan kvinnor och män, där kvinnor är överrepresenterade på medicin och folkhälsovetenskap medan männen är överrepresenterade inom teknik och naturvetenskap.

Statistiken visar också att fler män än kvinnor har doktorandtjänst, annan anställning inom högskolan eller är företagsdoktorander. Kvinnor försörjer sig i högre grad på en anställning utanför högskolan eller på annat sätt. Det får bl.a. till följd att det är fler män än kvinnor som avlägger doktorandexamen inom fem år, efter åtta år har skillnaderna jämnats ut.

I en rapport inom ramen för Jämställdhetsintegrering i högskolor och universitet (JiHU) konstaterar Jämställdhetsmyndigheten att det finns anledning att skifta fokus till insatser som riktar in sig på att förändra kvinnors och mäns villkor för att öka jämställdheten inom högskolan. Jämställdhetsmyndigheten bedömer att en eventuell fortsättning av JiHU:s uppdrag efter 2019 för vissa lärosäten kan vara avgörande för huruvida arbetet med jämställdhetsintegrering avstannar eller inte. Därför bör projektet Jämställdhetsintegrering i högskolor och universitet utvecklas och fortsätta efter projekttidens slut 2019. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Studentkårernas villkor sedan kårobligatoriets avskaffande

Trygghet under studietiden kräver att det finns fungerande stödsystem för studenterna på lärosätena. Efter kårobligatoriets avskaffande har många av landets studentkårer fört en tynande tillvaro. De som klarat sig bäst är de som är på lärosäten med utbildningar som är attraktiva för näringslivet och som därför kan dra in mycket sponsring. Kåreerna på de stora universiteterna klarar sig också hyfsat eftersom deras lärosäten klarar av att avvara pengar från sina anslag till kåreerna men det gör att kåreerna är ekonomiskt beroende av dem som de ska vara oberoende bevakare av. Efter metoo har studentkåreernas viktiga roll i att stötta studenter och ta till vara deras intressen aktualiserats.

Det råder inte någon likvärdighet för studentinflytande mellan högskolorna. Alla studenter måste ha samma möjligheter att kunna påverka sin högskola och förbättra sin utbildning. Det måste finnas ett riktat statligt stöd för att finansiera detta precis som det föreslogs i utredningen om kårobligatoriet. Därför är det viktigt att se över studentkåreernas ekonomiska situation, särskilt om de ska kunna ha möjlighet till verksamhet på somrarna när det blir fler sommarkurser.

Detta avser Vänsterpartiet att återkomma om i vår budgetmotion för 2020.

6 Tillgången till studenthälsan

I högskoleförordningen är rätten till studenthälsa reglerad. Samtidigt ser omfattningen och tillgången till studenthälsa runtom i landet väldigt olika ut. Det är välkänt att många unga mår dåligt och den psykiska ohälsan ökar. Då är det bra om det finns någon där de befinner sig som de kan vända sig till. Vänsterpartiet ser ett stort värde i att det finns en välfungerande studenthälsa och har därför valt att avsätta pengar i den budgetmotion som vi lägger hösten 2019.

7 En avgiftsfri högre utbildning

Vänsterpartiet anser att högskoleutbildning ska vara avgiftsfri för alla studenter oavsett var de kommer ifrån. Avgiftsbeläggningen av högskoleutbildningen för studerande utanför EES-området är ytterligare steg mot synen på kunskap och utbildning som en handelsvara och ett steg bort från de värden om frihet, jämlikhet, kritisk granskning och vetenskaplighet som högre utbildning bör stå för.

Att människor från andra länder kommer till Sverige för att studera berikar den svenska högskolan och bidrar till höjd kvalitet. Sedan avgifterna infördes har vi sett en kraftig minskning av antalet utländska studenter även om det börjat öka något, troligen beroende på den just nu låga kronkursen. Det förekommer också en debatt om vilka villkor som ska gälla då en utländsk student inte är nöjd med sin utbildning i Sverige och kräver pengarna tillbaka. Vår utgångspunkt är därför att studieavgifterna bör tas bort.

Det bör tillsättas en utredning med uppdrag att föreslå hur avgifter för utomeuropeiska studenter ska kunna avskaffas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Dolda kostnader i utbildningen

Enligt högskolelagen ska all högre utbildning vara avgiftsfri i Sverige. Trots det finns det väldigt lite uppföljning av hur det ser ut i verkligheten. Det saknas också tydliga definitioner för var gränsen för avgifter går. I väldigt många utbildningar ingår det obligatoriska moment som kan skapa oförutsedda merkostnader för studenterna. Det kan handla om exkursioner till exotiska platser för biologistudenter. Praktik eller s.k. verksamhetsförlagd utbildning långt ifrån studieorten som ger kostnader för dubbel bosättning. Dyr utrustning eller speciell klädsel för veterinärstudenten. Behovet av tillgång till specifik programvara för ekonomi-, sociologi- eller datastudenten. Enligt Sveriges förenade studentkårers studentbudget 2017 är det så mycket som 34 procent av studenterna som uppger att de har dolda kostnader i sin utbildning. För en del merkostnader är det möjligt att söka merkostnadslån från CSN. För Vänsterpartiet är det inte rimligt att begära att studenterna ska behöva ta extralån för att tillgodogöra sig sin utbildning. Särskilt många av de utbildningar som har verksamhetsförlagd utbildning är inom bristyrken i offentlig sektor. För att göra dessa mer attraktiva blir det också ur ett samhälls- och ekonomiskt perspektiv viktigt att se över så att det inte finns ekonomiska hinder för studenter att kunna fullgöra sin utbildning. Det bör göras en utredning kring dolda avgifter/kostnader inom högre utbildning, särskilt verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Fysisk tillgänglighet på högskolorna

Personer med funktionsnedsättning är överrepresenterade bland de arbetslösa, delvis som en följd av en överrepresentation även när det gäller lägre utbildningsnivå. Enligt Myndigheten för delaktighet (MFD) och rapporten Utvärdering och analys av funktionshinderspolicen 2011–2016 har dock andelen studenter som uppger att de har en funktionsnedsättning ökat under senare år. I en undersökning uppger 17 procent av studenterna att de har en funktionsnedsättning; vanligast är någon form av psykiska besvär. Allt fler lärosäten har också utsett samordnare för tillgänglighetsarbetet och arbetar med att förebygga och undanröja fysiska hinder inom det systematiska arbetsmiljöarbetet och vid upphandlingar. Däremot har bl.a. andelen lärosäten som har handlingsplaner för tillgänglighetsarbetet minskat.

En annan viktig del av tillgänglighet till högskolan är tillgången till pedagogiskt stöd av god kvalitet. Pedagogiskt stöd kan bl.a. handla om anpassad examination, extra handledning, tolkning eller litteratur på anpassat medium. Enligt MFD rapporterar en del studenter om bristfällig organisation i det pedagogiska stödet, t.ex. att kontakter med stödpersonal skapas sent eller att litteraturlistor delas ut i ett sent skede så att personer i behov av anpassat medium får tillgång till studielitteraturen senare än andra.

Lagstiftningen ställer höga krav på den fysiska tillgängligheten vid lärosätena och det är också dessa delar som högskolorna framför allt fokuserar på i sitt tillgänglighetsarbete. Tillgänglighetsarbetet som helhet behöver dock stärkas. Det bör därför tillsättas en utredning som tar ett helhetsperspektiv på frågan om tillgängligheten till universitet och högskolor för personer med funktionsnedsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10 Forskarstuderandes anställningsvillkor och försörjning

Osäkra anställningsförhållanden utgör ett stort problem på den svenska arbetsmarknaden och problemet är särskilt stort inom högskolesektorn. Av den senaste årsrapporten från Universitetskanslersämbetet (UKÄ) framgår exempelvis att 29 procent av forskande och undervisande personal inom högskolan har en tidsbegränsad anställning. Tidsbegränsade anställningar (visstidsanställningar) ger arbetstagaren en svagare ställning i arbetsförhållandet och kan därför över tid utgöra ett betydande problem för denne och för möjligheterna att upprätthålla goda arbetsvillkor. Visstidsanställningar kan därtill missbrukas av arbetsgivare genom att olika slags tidsbegränsade anställningsformer varvas och staplas på varandra.

Under riksdagsåret 2015/16 beslutade riksdagen, efter förslag från regeringen, om skärpta regler för staplande av visstidsanställningar. Vänsterpartiet ansåg att förslagen var steg i rätt riktning, men att de ändå var otillräckliga, urvattnade och svårtolkade. Förslaget kommer dessutom, enligt Sveriges universitetslärare och forskare (Sulf), inte att ha någon som helst effekt inom universitet och högskolor där staten som arbetsgivare även fortsättningsvis kan runda lagen om anställningsskydd genom att låta en person vara tidsbegränsat anställd med stöd av någon annan reglering än LAS, såsom högskoleförordningen eller anställningsförordningen.

Vänsterpartiet anser att det finns behov av att genomlysa de särskilda tidsbegränsade anställningsformer som är tillåtna inom den statliga sektorn. Men vi har föreslagit att ett första steg är att ta steg framåt genom en förbättrad generell reglering.

Regeringen bör vidta åtgärder för en ändring i högskoleförordningen i syfte att öka anställningstryggheten för doktorander på så sätt att det sätts en övre tidsgräns om maximalt 24 månader under de senaste fem åren för hur länge någon kan vara tidsbegränsat anställd hos samma arbetsgivare innan anställningen övergår i en reguljär tillsvidareanställning motsvarande vad som regleras i LAS. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För Vänsterpartiet är det självklart att den som utför arbete ska vara anställd och ha lön och övriga arbetsvillkor reglerade i kollektivavtal. En stor fördel med att anställa doktorander redan från första dagen på forskarutbildningen är att det kan leda till en större öppenhet i antagningen. Informationen om lediga platser kommer att spridas till fler, vilket leder till fler kvalificerade sökande. Det kommer förhoppningsvis även att leda till att fler med utomeuropeisk bakgrund och fler från arbetarklassen antas samt att könsfördelningen kan bli jämnare i fler ämnen. Med ett öppnare antagningssystem finns också bättre möjligheter att bryta beroendeförhållanden mellan doktorander och handledare. För dem som efter examen söker sig utanför högskolevärlden för att arbeta är det också en bättre merit att ha varit anställd. Doktorandanställningar ökar forskarutbildades attraktionskraft på arbetsmarknaden. För en ökad trygghet är det viktigt att det finns finansiering för hela doktorandtiden.

Stipendiefinansiering under forskarutbildningen innebär likaså en rad nackdelar. Doktorander som finansieras med stipendier har inte rätt till inkomstrelaterad ersättning vid sjukdom, föräldraledighet eller arbetslöshet. Försäkringskassan räknar inte heller stipendiefinansierad forskarutbildning som överhoppningsbar tid, och därför har de doktorander som finansieras med stipendier inte någon vilande sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Stipendierna räknas inte som pensionsgrundande inkomst, och lärosätena kan inte heller teckna försäkringar för stipendiater. Stipendier är en förlegad

finansieringsform dels genom den osunda konkurrens som skapas och den ekonomiska otrygghet det leder till, dels p.g.a. bristen på regler som gör det lätt att missbruka stipendierna.

Vänsterpartiet anser i likhet med Forskarkarriäretredningen att stipendiefinansiering på sikt bör avskaffas som tillåten finansiering under forskarutbildning. Utredningen har dock även kommit med en rad förslag för att skärpa reglerna för stipendiefinansiering: en tidsgräns för när doktoranderna i stället ska anställas, ett lägsta belopp för stipendiernas nivå samt förbättrade villkor vid sjukdom eller föräldraledighet genom Kammarkollegiets försäkring.

Regeringen bör gå vidare med Forskarkarriäretredningens (SOU 2016:29) förslag om bättre villkor för doktorander med stipendier. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Ilona Szatmari Waldau (V)

Ulla Andersson (V)

Ida Gabrielsson (V)

Christina Høj Larsen (V)

Daniel Riazat (V)

Ali Esbati (V)

Tony Haddou (V)

Andreas Lennkvist Manriquez (V)

Ciczie Weidby (V)